

Marina Ajduković

ŽENSKE IN ZGODOVINA SOCIALNEGA DELA NA HRVAŠKEM

UVOD

Zgodovino socialnega dela v določenem družbenem prostoru lahko proučujemo iz različnih perspektiv. To je lahko perspektiva uporabnika, perspektiva državnih organov, ki vzdržujejo določen sistem moči in nadzora, perspektiva socialnih delavcev in njihovih predhodnikov, perspektiva drugih poklicev, perspektiva znanosti itn. Iz vsake od teh perspektiv lahko dobimo odgovore na vrsto pomembnih vprašanj:

- Kdaj se je v določenem družbenem kontekstu začel uporabljati pojem socialno delo? Kdo in v kakšnem kontekstu ga je definiral?
- Kateri sinonimi so se uporabljali za aktivnosti, ki so se v tistem času v svetu že imenovala socialno delo?
- V kakšnem odnosu je bilo socialno delo s sorodnimi poklicji?
- Kdo so bili uporabniki socialnega dela in kakšen odnos so imele socialne službe do njih?

V tem članku bo zgodovina socialnega dela na Hrvaškem obravnavana iz ženske perspektive oziroma perspektive spola. Zakaj? Na Hrvaškem se je sistematično proučevanje zgodovine socialnega dela začelo šele leta 2002. Povod je bila 50. obletnica šolanja socialnih delavk in delavcev. Ključna vprašanja, ki smo si jih takrat zastavili, so bila: Zakaj se je šolanje socialnih delavk in delavcev na Hrvaškem začelo šele leta 1952? Katere okoliščine so ovirale izobraževanje socialnih delavk in delavcev na Hrvaškem v prvi polovici dvajsetega stoletja? Zakaj se je prvi izobraževalni program socialnega dela začel prav na Hrvaškem?

Na področju bivše Jugoslavije se je prvi izobraževalni program za socialno delo začel leta 1952. Višja šola za socialne delavce v Zagrebu je bila model za razvoj izobraževalnih programov socialnega dela za vso nekdanjo Jugoslavijo.

Akademik Eugen Pusić (2004: 146), eden od ustanoviteljev Višje šole za socialne delavce, je o vprašanju, zakaj je prvi izobraževalni program za socialno delo nastal prav na Hrvaškem, podal zanimiva opažanja:

Hrvaška je imela močno pravno, pedagoško in medicinsko tradicijo, kot tudi dobro tradicijo prostovoljnih dobrodelnih organizacij. Tu sta bila znanje in volja za nadaljevanje te poti. Verjetno je bilo odločilno, da smo na Hrvaškem imeli tisto, česar drugi niso imeli, in to je skupina socialnih aktivistk, ki so sodelovale v narodnoosvobodilnem gibanju in narodnoosvobodilni borbi. Tu mislim na ženske, kot so Tatjana Marinić, Jana Koch in Valerija Singer [...] Takratni vladajoči koncept je bil, da je usoda ljudi odvisna od velikih družbenih sprememb [...] Vsak pristop na individualnem nivoju je bil nezaželen, pravzaprav pokazatelj meščanskega individualizma. Če zrušimo kapitalizem in vpeljemo socializem, se znebimo tudi socialnih problemov. Verjetno ni bil nihče razen nas na Hrvaškem zmožen razrešiti nasprotovanja izobraževanju socialnih delavcev, in to predvsem zaradi partizank, ki so bile aktivne na tem področju.

Začetki formalnega izobraževanja socialnih delavk in delavcev so povezani z ženskami oziroma z njihovimi pobudami. To ne preseneča, kajti zgodovinski razvoj socialnega dela v Severni Ameriki in Zahodni Evropi je prav tako povezan z ženskami, ki so imele pomembne vloge pri razvoju stroke in poklica. Že več let pred ustanovitvijo šole za socialne delavce v Zagrebu, od začetka 20. stoletja (vendar s prekinitvijo v času svetovnih vojn), sta bila živa ideja in delovanje socialnega dela kot način dela ljudi za ljudi v stiski. O tem obdobju ne vemo veliko. Izkušnje iz drugih evropskih držav nas napotijo k vprašanju, ali se je

na Hrvaškem socialno delo razvijalo kot »ženski poklic« in kako je to vplivalo na njegov status.

Vprašanje nas sooča s tako imenovano »skrito zgodovino socialnega dela«, ki se nanaša na vpliv in specifičen pomen danes malo znanih žensk in ženskih skupin. Raziskovanje »skrite zgodovine socialnega dela« ni enostavna naloga, glede na to, da so razpoložljiva arhivska gradiva in dokumenti oziroma materialna zgodovina razpršeni na različnih lokacijah.

Sedaj ko vzpostavljamo temelje preučevanja zgodovine socialnega dela na Hrvaškem, imamo odlično priložnost, da od vsega začetka zasledujemo žensko perspektivo oziroma perspektivo spola.

Vlogo žensk v razvoju socialnega dela na Hrvaškem lahko analiziramo v treh časovnih obdobjih: 1. obdobje od 1900 do 1941 (vpliv ženskih organizacij, ženskega gibanja in emancipacije žensk na razvoj socialnega dela), 2. obdobje od 1941 do 1952 (vloga žensk v skrbi za žrtve vojne, še zlasti za otroke in vpliv žensk na profesionalizacijo socialnega dela), 3. obdobje od 1952 do 1960 – vloga žensk pri ustanavljanju šole za socialne delavce in razvijanju socialnega dela kot poklica.

Posebno pozornost bomo posvetili delu konkretnih žensk, katerih delovanje je zaznamovalo vsako od navedenih obdobji. To so Milica Bogdanović, predsednica društva *Zaštitnice djevojaka* (Zaščitnice deklic) v obdobju od leta 1927 do 1936, Diana Budisavljević, ki je v obdobju od leta 1941 do 1945 organizirala reševanje in skrb za več tisoč otrok žrtev vojne, in Tatjana Marinić, ki je bila od prve svetovne vojne dalje na različne načine vključena v delo z otroki in brezpravnimi; v tem kontekstu bo poudarjena njena vloga kot ene od ustanoviteljic šole za socialne delavce v Zagrebu.

OBDOBJE OD 1900 DO 1941

Za to 40-letno obdobje je značilno sodelovanje žensk na praktičnem področju socialne zaščite od prostovoljnega dobrodelnega dela pripadnic višjega meščanskega sloja do prvih, slabo plačanih socialnih delavk z nerešenimi problemi delovnih pogojev.

S. Prelenda (2005) je opisala in zgodovinsko utemeljila prispevek žensk v prvih organiziranih oblikah socialnega dela na Hrvaškem. V svojem

prikazu zgodovine dobrodelnega in socialnega dela na Hrvaškem opisuje dve pomembni liniji razvoja – prve strokovne socialne delavke v Zagrebu, ki so bile učiteljice in nune v mestnih otroških zavetiščih, in skupine meščank, ki so pogosto delovale po feminističnih načelih. Razvoj in delo ženskih organizacij v tem obdobju zaznamuje intelektualna angažiranost žensk pri razvijanju praktičnih metod dela, civilni aktivizem med obema svetovnima vojnoma in prizadevanje za izboljšanje delovnih pogojev.

Transformacijo in dosežke v tem obdobju dobro opisuje Milica Bogdanović (1882–1973), predsednica društva *Zaščitnice deklic* od njene ustanovitve leta 1927 do leta 1936. Prlenda (2005: 326) opiše njeno delo civilne aktivistke takole:

Predavala je o problematiki trgovine z ženskami in prostituciji ter popularizirala delo Josephine Butler, angleške pionirke, borke zoper prostitucijo in ustanoviteljice abolicionistične zveze. Sodelovala je na mednarodnih konferencah, od srede 30-ih let pa se je še posebej angažirala pri reformi prostovoljnega in socialnega dela. Poleg dela v društvu *Zaščitnice deklic* je ustanovila Društvo za pomoč revnim in preprečevanje beračenja [Društvo za pomaganje sirotinje i suzbijanje prosjačenja] (pozneje *Socialna zaščita*). Sodelovala je pri poskusih organiziranja delovnih skupin, ki naj bi združevale društva s podobnimi cilji z namenom koordiniranja njihovega dela, kar naj bi pripomoglo k večji učinkovitosti.

Kaj pa je tisto, zaradi česar je Milica Bogdanović zares izjemna oseba? Prav prva predsednica društva *Zaščitnic deklic* je prva ženska, ki je doktorirala na Univerzi v Zagrebu (iz zgodovine na filozofski fakulteti leta 1907). Redni vpis na Univerzo v Zagrebu je bil namreč ženskam prvič dovoljen šele leta 1901/1902. Kot je pisalo v *Narodnim novinama* 67/1901 (po Franz-Štern 2002): »Dvajseto stoletje se je lepo začelo; pridobili smo nekaj pomembnega, ženske so dosegle tisto, za kar so si prizadevale – svobodo, da po lastni volji in sposobnostih izberejo poklic.«

Med 835 rednimi študenti so bile leta 1901 tudi tri študentke. Milica Bogdanović se je vpisala na zgodovino in geografijo. Štiri leta pozneje je opravila »stroge izpite iz psihologije, zgodovine, filozofije, svetovne zgodovine in latinščine kot pogoj za pridobitev doktorata« (*ibid.*). Stara komaj 25 let je bila leta 1907 promovirana v doktorico

znanosti in je postala prva ženska z doktoratom v zgodovini zagrebške univerze. Bila je profesorica na Prvi ženski gimnaziji in Višji pedagoški šoli v Zagrebu, zgodovinarica, pisateljica. Zlasti pa je bila intelektualka in civilna aktivistka, povezana z ženskami po Evropi, ki so imele podobne interese. Zagovarjala je pravice žensk, zlasti tistih, ki so bile družbeno marginalizirane. Na zelo sodoben način je vodila žensko skupino, katere cilj je bil prepričati, da bi mlade, nezaposlene, revne ženske, ki so prihajale iz podeželja, postale žrtve trgovine z ženskami in prostitucije. Povezanost njene visoke izobrazbe z njeno vlogo v razvoju civilne družbe in spolno specifičnimi vlogami v socialnem delu je treba še naprej raziskovati.

Kot vidimo, so bili začetki socialnega dela povezani z visoko izobraženimi ženskami, feministkami, ki so na Hrvaško pripeljale »ideje boja zoper prostitucijo, posebej na področju spreminjanja zakonov, in dajale podporo ženskam, ki bi lahko postale žrtve trgovine z ženskami in zvodništva. Sodelovale so z mednarodnimi feminističnimi in abolicionističnimi organizacijami, ob tem pa so bile odprte do modernih metod socialnega dela, ki so se uporabljale v podobnih evropskih združenjih (Prleđa 2005: 324).

OBDOBJE OD 1941 DO 1945

V obdobju vojne so mnoge ženske aktivno delovale na področju skrbi za žrtve vojne, še zlasti otrok. O tem obstaja vrsta dokumentov, monografij in knjig, najpogosteje v povezavi z narodnoosvobodilnim bojem (Šoljan 1955 in drugi). Delovanje žensk v skrbi za vojne žrtve in njihov vpliv na profesionalizacijo socialnega dela bo v tem prispevku prikazano skozi delo Diane Budisavljević (1891–1978) v prvi vrsti zaradi nje-nega izjemnega prispevka, po drugi strani pa tudi zaradi tega, ker je bilo njeno delo dolgo prezrto in ni bilo del »javne«, temveč »skrite« zgodovine delovanja žensk v tem obdobju.

Šele leta 2003 je izšel *Dnevnik Diane Budisavljević* (Kolanović 2003). Tako je bilo iztrgano pozabi delovanje te izjemne osebe, ki je v obdobju med 1941 in 1945 spodbudila in vodila reševanje otrok iz taborišč in njihovo nameščanje v otroške ustanove ali rejniške družine na podeželju. Pri tem je vodila evidenco o okoli 12.000 zvečine pravoslavnihi otrok. Ravno zaradi enotne in sistematično vodene kartoteke, v katero je integrirala

več načinov evidentiranja, je bilo mogoče najti matere, ki so bile poslana na prisilno delo, in jih ponovno združiti z njihovimi otroki.

Diana Budisavljević je ne glede na težke čase in skrb za golo preživetje naredila vse, da bi ohranila identiteto otrok in tako omogočila njihovo vrnitev družinam. To delo upošteva vse pomembne vidike *Konvencije o pravicah otrok*, ki je bila sprejeta šele mnogo pozneje. Delo se v Dnevniku začne s 23. septembrom 1941 in konča s 1. oktobrom 1945; prikaže osebno transformacijo ženske, ki je organizirala izjemno socialno akcijo.

23. oktobra 1941

Žena mojega brata gospa Miora Kušević je zvedela, da obstaja veliko taborišče, v katerem se poleg Judinj nahajajo tudi pravoslavne ženske z otroki [...] odločile smo se, da se bomo o tej zadevi bolje informirale v Judovski občini [...] V tem času name-ravamo zbirati le mesečne denarne prispevke.

27. februarja 1942

Dobila sem pisno dovoljenje za vodenje akcije. Takoj sem jo nesla k fotografu in dala narediti nekaj kopij. Zaradi tega dovoljenja, za katerega sem sicer vedela, da mi v določenih primerih ne bo nič koristilo, sem se odločila, da bom akcijo nadaljevala – navkljub nasprotovanju mojega moža.

14. junija 1942

[...] To je najlepše darilo, ki sem ga v življenju dobila – možnost, da lahko rešim ljudi gotove smrti [...]

10. julija 1942

Potem se je zgodilo nekaj strašnega. Sobe brez pohoštva. Notri so bile samo nočne posode, na tleh so sedeli ali ležali povsem shirani majhni otroci. Iz njihovih otroških oči je gledala smrt. Kaj narediti z njimi? (Otroška bolnišnica v Stari Gradiški)

1. aprila 1943

V ministrstvu za združenja sem zvedela, da so prof. Breslerja izključili iz Rdečega križa. Med ostalim so mu očitali, da sva v navezi in da mi posreduje informacije o dogajanjih na terenu. To ni res. V skoraj vseh primerih postopke z otroki že poznam in k njemu sem odhajala samo na posvetovanja o možnostih pomoči.

19. oktobra 1943

Odločila sem se, da naredim nov popis otrok, za katere ne vemo, kje se nahajajo, in sicer po abecednem redu imen mater. Upamo, da bomo na ta način identificirali še kakšnega otroka brez imena. V kartoteki imamo mnogo otrok, o katerih piše le, da so prevzeti iz taborišča, pa veliko otrok, ki so bili kolonizirani, o katerih se ne ve, odkod so.

9. april 1944

Po kosilu so k meni spet prišle ženske, ki so bile pri meni 7. Dala sem jim pisna priporočila za duhovnike v občinah, kjer so kolonizirani njihovi otroci. Pozneje so me otroci obvestili (ženske so bile nepismene), da sta oba rejnika sprejela tudi matere. Tako nam je uspelo ponovno povezati matere z otroki.

28. maja 1945

Predala sem kartoteko [po nalogu, ki ga je podpisala Tatjana Marinić], beležnico za prepoznavanje neznanih otrok, register fotografij in beležnice s podpisi posebnih značilnosti otrok. Poleg abecedne evidence smo imeli še en poseben razpored, s pomočjo katerega smo hoteli identificirati čim večje število nepoznanih otrok. V obdobju po vojni je bil to naš glavni cilj. Pri vračanju večjih, natančno popisanih otrok smo bili uspešni. Želeli pa smo vrniti staršem tudi čimveč majhnih otrok. Mene in gospo Đakuli je močno prizadelo, da so nama odvzeli delo na kartoteki in da tega nisva mogli do konca izpeljati. Vedeli sva, da bodo zdaj mnoge matere zastonj iskale svoje otroke.

Čeprav svojega delovanja ni začela z idejo, da bi »delala socialno delo«, je bila Diana Budisavljević predhodnica sodobnega socialnega dela, ki promovira človekove pravice in temelji na dobro dokumentirani praksi. Kot pravi J. Kolanović, »ne vemo, ali je sploh kdo javno izrazil priznanje delu Diane Budisavljević« (Kolanović 2003: 9). Vemo pa, da bi njen izjemni angažma ostal del skrite zgodovine žensk pri razvoju socialnega dela, če njena vnukinja Silvija Szabo (upokojena profesorica oddelka za psihologijo filozofske fakultete Univerze v Zagrebu) ne bi prevedla in aktivno sodelovala pri pripravi dnevnika za objavo pri Hrvškem državnem arhivu leta 2003. Brez njene osebne zavzetosti dnevnik ne bi izšel, zato smo jo vprašali, kaj jo je motiviralo, da se je odločila za prevod in sodelovanje pri objavi. Silvijo Szabo sem intervjuvala 5. novembra 2005 v Zagrebu.

Zelo malo sem vedela o aktivnostih moje babice, dokler je bila še živa. Vem, da je bila v stikih s prof. Breslerjem do njegove smrti. Takrat me to ni preveč zanimalo, niti sama o tem ni govorila.

Takrat, ko naj bi se rodil moj starejši sin (leta 1966), mi je povedala, da hrani stvari iz mojega otroštva (oblekice in podobno) v neki leseni skrinji. V tej skrinji sem pod oblekami našla mape, na katerih je pisalo »Akcion DB«.

K tem mapam sem se vrnila šele leta 1983. Takrat je v časopisu Vjesnik izhajal dolg feljton o otrocih iz taborišča v Novi Gradiški. V tem feljtonu sem prebrala, da naj bi bila moja babica zaposlena v Rdečem križu in da naj bi po naročilu partije dobila dovoljenje za reševanje otrok iz taborišč. Vedela sem, da moja babica ni delala v Rdečem križu niti ni delala po partijskih navodilih. Takrat sem se vrnila k tisti skrinji in tam sem našla 11 fasciklov.

Babica je od leta 1972 živala v Avstriji. Nekoč me je prosila, da ji prinesem obleke, in takrat sem v predalu v rjavem papirju našla Poročilo o delu Akcion DB, ki je sedaj objavljen kot dnevnik. To sta bili dve mapi s platnenimi platnicami. Šele takrat (leta 1983) sem to prebrala. Babica je umrla in tako ni bilo več priložnosti, da bi se z njo o tem pogovarjala. V mapah so bile tudi kopije transportnih listov, korespondenca z upravo taborišča v Loborgradu, vsi računi.

Brala sem knjigo Slave Ogrizović [Zagreb gori, 1972], v kateri omenja mojo babico. Ugotovila sem, da ljudem ni bilo prav jasno, kako je babica »padla« v vse to.

Dnevnik Diane Budisavljević ni samo izjemen dokument poguma, vztrajnosti, humanosti, nesebičnosti, odprtosti in vizionarstva neke ženske, temveč je tudi izjemen dokument za spoznavanje ustanoviteljev šole za socialne delavce – Jane Koch, Tatjane Marinić, in še posebej profesorja Kamila Breslerja. O profesionalnem odnosu Diane Budisavljević in Kamila Breslerja priča tudi njegovo posvetilo (Bresler 1947): »Gospo Diani Budisavljević, rešiteljici kozarskih otrok, s toplimi spomini na težke dni leta 1942, z iskrenim in globokim spoštovanjem.«

Ob pregledu dela Diane Budisavljević se odpre cela vrsta vprašanj. Kako to, da je bilo njeno delovanje prezrto? Zakaj je ni nihče nikoli kontaktiral? Ali je bil razlog v tem, da ni bila partijska aktivistka, ampak gospa iz visokega meščanskega razreda? Koliko pomembnih dokumentov je še pozabljenih in/ali uničenih v obdobju po drugi svetovni vojni, zato ker akterke niso bile aktivistke vladajoče politične opcije?

OBDOBJE OD 1945 DO 1952

Čeprav je v uvodu navedeno, da so pri ustanovitvi Šole za socialne delavce v Zagrebu, poleg dveh moških, imele pomembno vlogo tri ženske

(Tatjana Marinić, Melita Singer in Jana Koch), sem za prikaz vloge žensk v zgodovini socialnega dela izbrala samo Tatjano Marinić (1897 – 1966). Kot navaja M. Richter (2005):

Življenje Tatjane Marinić je v polnem pomenu besede sledilo in odslikavalo teme razvoja dvajsetega stoletja, njegove težave in ranljivosti ter iskanje novega družbenega reda, ki bi ob upoštevanju humanih in pravnih načel enakosti, solidarnosti in svobode, reševal nakopičena družbena nasprotja [...] njena življenjska pot povezuje tri pomembna družbena obdobja – predvojno Hrvaško v času kraljevine SHS in pozneje kraljevine Jugoslavije, Hrvaško in širši družbeni prostor v času druge svetovne vojne in povojno Jugoslavijo, v kateri prihaja do radikalnih sprememb, ki se odražajo v pristopu k socialnim problemom, kot tudi v splošni formulaciji socialne politike.

Čeprav je bila Tatjana Marinić pomembna politična aktivistka in levičarka pred drugo svetovno vojno, partizanka in socialna aktivistka, ki je med vojno skrbela za otroke, se bomo v tem prikazu osredotočili le na njeno delovanje po drugi svetovni vojni. Imela je več pomembnih državnih funkcij v hrvaškem ministrstvu za socialno politiko in zveznem ministrstvu za izobraževanje. Njeno delo v tem obdobju ilustrirata citata (Mihelčić, 1975: 22):

Izjava politiko hitrega širjenja predšolskih ustanov – mnoge reorganizira, da bi v polnem smislu služile delovni družini. Odpira domove za otroke in se bori za namestitvev 80.000 otrok žrtev fašističnega nasilja.

Preureja sistem šolanja prvih kadrov, in sicer s pomočjo dopolnilnega pouka in drugih oblik dopolnilnega šolanja. Organizira svetovanja, seminarje [...] Ponoči prevaja iz ruščine psihologijo in pedagogiko – pomaga vsakomur – usmerja in poučuje.

Zelo aktivna je bila tudi kot predsednica Sveta za socialno zaščito Vlade NR Hrvaške. Kot navaja S. Mihelčić (1975: 22):

Bila je pobudnica mnogih akcij in aktivnosti na področju socialne zaščite. Še posebej na področju usposabljanja aktivistov – prostovoljnih socialnih delavcev; vodila je predavanja in seminarje za aktiviste, spodbudila uvedbo novih, sodobnih oblik socialne zaščite [...] Srčno je skrbela za otroške

domove, pri tem pa ni pozabljala na potrebe starejših prebivalcev; na njeno pobudo je bil ustanovljen prvi Klub za starejše ljudi v Gornjem Gradu.

Istočasno je bila vključena v delovno skupino za pripravo študija socialnega dela. V tej vlogi je bila del strokovnega tima, katerega člani so šli na študijsko potovanje v tujino, da bi v različnih državah Evrope in ZDA spoznali načine izobraževanja socialnih delavcev in potem izdelali profil socialnega delavca za hrvaške potrebe (Ajduković 2002). Tatjana Marinić je svoje trimesečno študijsko bivanje preživela na Nizozemskem. Tam je spoznala dr. Erno Seiler, avstrijsko socialistko, ki je pridobila izobrazbo socialnega dela v ZDA, rojena pa je bila v Banja Luki. Dr. Erna Seiler je kot strokovnjakinja Združenih narodov aktivno sodelovala pri ustanavljanju šole za socialne delavce v Zagrebu leta 1952. Njen poseben prispevek je bil v tem, da je v prakso študentov vpeljala koncept *casework*.

Tatjana Marinić je bila profesorica metodike socialnega dela na višji strokovni šoli za socialne delavce v Zagrebu od ustanovitve šole do upokojitve leta 1957.

Melita Richter (2005) poudarja tri temeljne značilnosti življenja Tatjane Marinić:

1. Njena ideološka opredelitev, osnovana na idejah marksizma, in vera v možnost obstoja boljšega sveta, v katerem bodo vladale ideje pravičnosti, enakosti in bratstva med ljudmi. Hkrati sta ji politični aktivizem (članica Komunistične partije Jugoslavije od leta 1919) in aktivno sodelovanje v narodnoosvobodilnem boju omogočila, da s svojo avtoriteto in izkušnjami partizanke in politične aktivistke uveljavi individualni pristop pri proučevanju globoko zakoreninjenih socialnih problemov v državi, čeprav je vladajoča politika takrat zastopala kolektivistični pristop.
2. Njena bivanja v tujini v različnih obdobjih (v Avstriji v 20-ih letih, v Sovjetski zvezi v 30-ih letih, na Nizozemskem v 50-ih letih) so ji omogočila spoznavanje socialne zaščite in socialne politike v drugih evropskih okoljih, kot tudi možnost poglobljenega znanja v sorodnih disciplinah, še zlasti psihologije in pedagogike (obiskovala je predavanja Sigmunda Freuda in Charlotte in Karla Büchlerja). Ta znanja je uporabila pri načrtovanju izobraževalnih programov po drugi svetovni vojni.
3. Njeno delo na visokih državnih položajih, tako na republiškem kot na zveznem nivoju, ji je omogočilo,

da je resnične potrebe družbe, soočene s kompleksnimi socialnimi problemi, spoznavala v vsej širini. Po drugi strani pa so ji te pozicije omogočale udeležbo pri odločitvah, kot je na primer ustanovitev višje šole za socialne delavce v Zagrebu.

Gledano iz današnje perspektive, je delo in delovanje T. Marinić nekoliko kontroverzno. Kot smo lahko videli, se *Dnevnik Diane Budisavljević* konča, ko navede, da je po nalogu Tatjane Marinić oddala kartoteko otrok, ki na žalost ni bila več v redu (Kolanović 2003: 171). Osebnega dela in prizadevanja Diane Budisavljević torej Tatjana Marinić ni prepoznala kot vrednih in ni ji omogočila, da bi nadaljevala svoje pomembno delo.

O določeni kontroverzi pričajo tudi spomini prve generacije študentov in študentk višje šole za socialne delavce. Pogovore sta opravili asistentki Vanja Branica in Linda Rajhvan 29. septembra 2005 v obdobju praznovanja 50. obletnice diplomiranja prvih študentov in študentk.

Name je največji vtis naredila prof. Marinić. V bistvu je bila dvojna osebnost – neverjetno dobra in pozorna do nas, hkrati pa tudi zelo zoprna oseba. Zaradi tega je veliko študentov ni maralo. (M. A., študentka prve generacije višje šole za socialne delavce v Zagrebu.)

Tatjana Marinić je zahtevala, da jo spoštujemo kot osebo, ničesar drugega ni hotela od nas. V sociali je bila znana kot Samaritanka. Nisva se prenašali. (I. K., študentka prve generacije Višje šole za socialne delavce v Zagrebu.)

Pogovori s študenti prve generacije višje šole za socialne delavce so pomembni, ker omogočajo, da sliko T. Marinić, ki je včasih idealizirana, postavimo v bolj realen okvir. To seveda ne zmanjšuje pomena te velike ženske, ampak nas uči, da izjav akterjev zgodovinskih dogodkov ne smemo selekcionirati v skladu s prevladujočim mišljenjem, če jih želimo korektno uporabiti kot vire. To je spodbuda za nadaljnje raziskovanje vloge Tatjane Marinić v razvoju socialnega dela.

SKLEPNA RAZMIŠLJANJA

Kaj lahko po teh kratkih vrsticah sklenemo o vlogi močnih žensk v razvoju socialnega dela kot poklica? To so bile vsekakor izjemno močne, izobražene ženske, ki so bile nadarjene

za socialno akcijo in so imele stike z evropskim okoljem. Kratak prikaz njihovega delovanja je šele začetek globljega vpogleda v njihovo delo in analizo njihovega vpliva na razvoj sodobnega socialnega dela.

Ta članek, ki o vlogi žensk v razvoju socialnega dela na Hrvaškem govori skozi življenje in delo treh žensk, ponovno odpira vrsto vprašanj, ki niso specifična le za Hrvaško, kot denimo:

- Je socialno delo ženskega ali moškega spola?
- Kako je njihov marginalizirani družbeni status kot žensk spodbudil delovanje na področju pomoči najranljivejšim skupinam in njihovega prevzemanja aktivne vloge v razvoju socialnega dela kot poklica?
- Je vključenost žensk na področju skrbi za marginalizirane in socialno ranljive skupine prispevala k strokovni in akademski uveljavitvi žensk ali le k marginalizaciji socialnega dela kot poklica?

Na ta vprašanja še nimamo odgovorov, ki bi bili specifični za hrvaški kontekst. Zgodovina socialnega dela je za nas novo raziskovalno področje in trenutno se nahajamo v obdobju, ko začenjamo sestavljati zlagati sestavljanko, o kateri vemo, da je velika, ne vemo pa, koliko delov vsebuje niti kje so skriti. Vendar smo ga začeli zlagati.

Na koncu lahko parafraziramo Walterja Lorenza (2001), ki je zapisal, da je pri raziskovanju zgodovine socialnega dela mogoče razlikovati dva temeljna prijema:

- Zgodovina socialnega dela kot zgodovina profesionalne emancipacije in postopnega vzpostavljanja znanstvene razlage in sprejemanja. Gre za zgodovino, ki je polna težav, boja za akademski status in priznanje statusa poklica kot enakovrednega pravu, psihologiji, sociologiji itn. Tako branje zgodovine daje pogosto občutek nepravčnosti, ki so ga doživljali socialne delavke in delavci kot poklicna skupina.
- Zgodovina socialnega dela kot poklica, ki je pomembno prispeval v boju za človekove pravice, pravice žensk in zoper diskriminacije, kot ključne stopnje razvoja sodobne civilne družbe, kot področja uveljavljanja žensk v akademski skupnosti, kot discipline, ki je artikulirala naravo in načine vodenja socialnih akcij, in podobno. Tako branje zgodovine socialnega dela ustvarja občutek uspeha in profesionalnega ponosa.

Prav je, da smo v teh prostorih prišli v obdobje, ko lahko zgodovino socialnega dela raziskujemo in beremo na ta drugi način. Spoznavanje življenja in dela žensk, kot so Milica Bogdanović, Diana Budisavljević in Tatjana Marinić, so dober način za začetek takega raziskovanja zgodovine socialnega dela pri nas.

Prevedli Dražena Perić in Jelka Zorn

VIRI

- AJDUKOVIĆ, M. (ur.) (2002), *50 godina Studija za socijalni rad (1952-2002)*. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
- BRESLER, K. (1947), *Spašavanje kozaračke djece godine 1942* (neobjavljeno).
- FRANZ-ŠTERN, R. (2002), *Žene na Sveučilištu u Zagrebu - od prvih studentica i nastavnica do danas. Sveučilišni vjesnik*, 48, 1-4: 31-36.
- KOLANOVIĆ, J. (ur.) (2003), *Dnevnik Diane Budisavljević 1941-1945*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv; Jasenovac: Javna ustanova Spomen-područje.
- LORENZ, W. (2001), *Facing up to History: Social Work between timeless Universalism and contingent Particularism*. Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- MIHELČIĆ, S. (1975), *Sjećanje na život i rad Tatjane Marinić povodom osnivanja Nagrade Tatjane Marinić. Socijalni rad*, 3-4: 20-25.
- PRELENDIĆ, S. (2005), *Žene i prvi organizirani oblici praktičnog socijalnog rada u Hrvatskoj. Revija za socijalnu politiku*, 12, 3-4: 319-332.
- PUSIĆ, E. (2004), *Povijest socijalnog rada u Hrvatskoj. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 11, 1: 141-154.
- RICHTER, M. (2006), *Život i vrijeme Tatjane Marinić, jedne od osnivača studija socijalnog rada u Hrvatskoj. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 13, 1 (v tisku).
- ŠOLJAN, M. (1955), *Žene Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi*. Zagreb: Glavni odbor Saveza ženskih društava Hrvatske.